

Костянтин ФЛІССАК

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НА ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ДЕРЖАВИ

Розглянуто питання міжнародної заборгованості в умовах глобалізованої економіки, складові зовнішніх запозичень та зовнішнього боргу держави, державного і гарантованого державою боргу. Досліджено стан та можливості використання механізму економічної дипломатії у супроводі державного боргу, наведено рекомендації щодо врегулювання проблем зовнішньої заборгованості з використанням інструментарію економічної дипломатії.

Питання зовнішньої заборгованості в міжнародній економічній діяльності набули особливої актуальності впродовж останнього десятиліття, а проблематика підвищення ефективності зовнішніх запозичень та врегулювання зовнішніх боргів особливо загострилася під впливом світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. Для її вирішення як на рівні країн, так і міжнародних організацій застосовується система механізмів та інструментів впливу [1, 378–393], серед яких особлива роль належить економічній дипломатії. Необхідно зазначити, що одним із визначальних напрямів забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності країни є орієнтація економічної дипломатії на основні вектори економічних та політичних пріоритетів, а також обов'язкове узгодження зі стратегічною метою зовнішньоекономічної політики держави. Засобами економічної дипломатії забезпечується супровід зовнішнього боргу країни від пошуку та домовленості з кредиторами до його погашення. Нерідко, як свідчить практика, необхідно докладати вагомих зусиль щодо врегулювання виникаючих проблем, ліквідації вузьких місць,

усунення протиріч між сторонами (кредиторами та позичальниками) в процесі використання зовнішніх запозичень.

Зазначеним питанням приділяють увагу як вітчизняні (В. Вергун, Л. Кістерський, В. Морозов, О. Рогач), так і зарубіжні (Г. Дікгойер, О. Кірєєв, О. Ліхачов, Л. Федякіна) автори. Разом з тим, відкритим залишається питання щодо активізації застосування засобів та методів економічної дипломатії у вирішенні широкого кола проблем, у попередженні невігідних кроків з боку позичальників – суб'єктів зовнішньої заборгованості, особливо в частині державного та гарантованого державою боргу в контексті відстоювання та захисту національних економічних інтересів держави. В зв'язку із зазначеним, на нашу думку, необхідно зупинитися на методологічних аспектах окресленої проблематики.

Насамперед зауважимо, що серед об'єктів економічної дипломатії, які пов'язані із напрямками та сферами її діяльності, необхідно виокремити: залучення іноземних інвестицій в економіку країни; рух інвестиційних вкладень за межі України; зовнішні фінансові запозичення та зовнішня заборгованість.

Аналітична оцінка ситуації із залученням зовнішніх запозичень, стану використання й обслуговування зовнішнього боргу служить підставою для визначення “больових” точок прикладення зусиль представників економічної дипломатії як в Україні, так і в країнах перебування дипломатичних представництв – теперішніх та потенційних кредиторів. Важливим елементом тут є формування системи оціночних критеріїв як з боку іноземних кредиторів стосовно України (щодо репутації позичальника, рівня ризиків з повернення коштів, термінів та обсягів надання позик), так і з українського боку стосовно бажаних та очікуваних запозичень (щодо умов, особливих зауважень, ціни, пільг, порядку обслуговування, погашення, можливої реструктуризації тощо).

Передусім, необхідно звернутись до визначення зовнішнього боргу, як об'єкта економічної дипломатії, його складових, обсягів та структури. При цьому варто зауважити, що зовнішні запозичення та зовнішній борг безпосередньо пов'язані з міжнародним рухом капіталу та інвестиціями, які супроводжуються, з одного боку, інвестиційними вкладеннями в економіку країни, з іншого – відпливом капіталу, а іноді і його втечею з країни. Разом з тим не всі зовнішні запозичення трансформуються в інвестиції, частина з них використовується для фінансування соціальних програм та заходів, частина – для тимчасового закриття фінансових “провалів”, погашення раніше отриманих позик та покриття бюджетного дефіциту.

Розглядаючи зовнішню заборгованість країни, необхідно розрізняти *зовнішній державний борг*, *зовнішній гарантований державою борг* та *валовий зовнішній борг*.

Валовий зовнішній борг, за визначенням Міжнародного валютного фонду (МВФ), на звітну дату являє собою непогашену суму поточних безумовних зобов'язань резидентів перед нерезидентами, яка вимагає

виплати (виплат) відсотків і/або основного боргу в майбутньому [2, 7]. Для того, щоб боргові зобов'язання вважались зовнішнім боргом, вони повинні бути зобов'язаннями резидента перед нерезидентами. Резидентна належність визначається тим, де знаходиться центр економічного інтересу позичальника і кредитора (як правило, це їх звичайне місцезнаходження), а не їх громадянством [3, 8].

До складу валового зовнішнього боргу країни, в тому числі України, включаються всі види заборгованості її резидентів перед нерезидентами, які класифікуються за наступними секторами економіки:

- 1) сектор загального державного управління;
- 2) органи грошово-кредитного регулювання;
- 3) банки;
- 4) інші сектори.

Крім того всі види заборгованості поділяються за термінами погашення (короткострокові та довгострокові), а також за фінансовими інструментами (боргові цінні папери, торгові кредити, валюта, депозити, інші боргові зобов'язання та міжфірмові борги – прями інвестиції).

Динаміка зовнішнього боргу України за останнє десятиріччя показана у табл. 1.

Проблематика державного боргу та зовнішніх запозичень належить до найактуальніших у сучасному економічному житті кожної країни, регіональних наднаціональних утворень і міжнародних організацій. Особливо гостро це питання стало на порядку денному за період з початку останньої світової фінансово-економічної кризи і не втрачає актуальності до цього часу. Певні перекося у використанні фінансово-кредитних ресурсів, ігнорування вимог щодо їх ефективного вкладення, надмірне захоплення споживчим кредитуванням та незабезпеченим наданням кредитів у більшості європейських країн (насамперед, в Греції, Португалії, Іспанії, Іслан-

Динаміка зовнішнього боргу України [4]
(за методологією МВФ)

Період	Валовий зовнішній борг на кінець періоду			
	млн. дол. США	приріст до попереднього періоду		у % до ВВП
		млн. дол. США	в %	
2002	21 645	х	х	51,1
2003	23 811	+2 166	+10,0	47,5
2004	30 647	+6 836	+28,7	47,2
2005	39 619	+8 972	+29,3	45,9
2006	54 512	+14 893	+37,6	50,6
2007	79 955	+25 443	+46,7	56,0
2008	101 659	+21 704	+27,1	56,5
2009	103 396	+1 737	+1,7	88,2
2010	117 346	+13 950	+13,5	86,0
2011	126 236	+8 890	+7,6	76,4
3-й квартал 2012	132 446	+6 210	+4,9	101,5*

* Значне відхилення співвідношення валового зовнішнього боргу і ВВП до попереднього періоду обумовлено розрахунком за підсумком 9 місяців 2012 року.

дії, Італії) та у Сполучених Штатах Америки надзвичайно загострили проблему зовнішньої заборгованості.

Певною мірою ці проблеми зачепили також Україну, де збіглися у часі вплив світової фінансової кризи і накопичення внутрішніх невирішених проблем в частині акумуляції необхідних фінансових ресурсів для потреб розвитку економіки, забезпечення зайнятості та недопущення падіння соціальних стандартів. Загострює проблему зовнішнього боргу в Україні і недостатність власних коштів для модернізації виробничих галузей, високий рівень зношеності основних виробничих фондів, високий рівень тіньового сектору в економіці, дефіцит коштів для своєчасного фінансування соціальних програм і заходів.

На сучасному етапі глобального розвитку зовнішня заборгованість стала поширеним явищем у світовій економіці [5, 387–397; 6, 677–881]. Варто згадати, що в системі світового господарства існує два полюси

зовнішньої заборгованості: з одного боку, невелика група країн-кредиторів та міжнародних кредитних організацій; з другого – велика група країн-боржників. І хоча тривалий час домінувала позиція, що до зовнішніх запозичень більше схильні країни, що розвиваються та з перехідною економікою, але тенденції XXI століття це заперечують – у категорію головних боржників потрапили найбільш розвинені економіки світу.

За даними ЦРУ США, у 2012 р. в світі налічувалось 229 суб'єктів (країн і адміністративно-територіальних формувань) зовнішніх запозичень [7], при цьому в 2011 р. валовий зовнішній борг Сполучених Штатів Америки становив 14 710 млрд. дол. США, Великобританії – 9 836 млрд. дол., Франції – 5 633 млрд. дол., ФРН – 5 624 млрд. дол., Японії – 2 719 млрд. дол., Нідерландів – 2 655 млрд. дол., Іспанії – 2 570 млрд. дол., Італії – 2 640 млрд. дол., Ірландії – 2 352 млрд. дол. США [8], загалом сума сукупного світового зовнішнього боргу, як

свідчить зазначене джерело (яке заслугоує на безумовну довіру), перевищила у 2011 р. 70 600 млрд. дол. США.

Вже з кінця 90-х рр. минулого століття міжнародна заборгованість продовжує залишатись однією із найбільш гострих нерішених проблем у міжнародній економіці [9, 172]. Практика показує, що чим більші суми зовнішньої заборгованості, тим частіше виникають проблемні ситуації і визрівають конфлікти інтересів між кредиторами і позичальниками. Крім того, за сприятливого збігу обставин для кредиторів та значних боргових зобов'язаннях позичальників, країни-кредитори і міжнародні організації-кредитори отримують можливості для економічного і політичного впливу в різних частинах

світу у своїх стратегічних інтересах. Цим ще раз підтверджується необхідність активного дипломатичного супроводу та застосування інструментарію економічної дипломатії у врегулюванні проблем зовнішнього боргу.

Щодо державного боргу, то його нормативне визначення дається у Бюджетному кодексі України (ст. 2 п. 20), де зазначено, що державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик), які виникають внаслідок державного запозичення станом на відповідну звітну дату [10]. Складові державного боргу наведені на рис. 1.

Борг держави поділяється на *державний борг* і *гарантований державою борг*.

Рис. 1. Класифікація державного боргу та зовнішніх запозичень

Останній може виникати у випадках отримання інвестиційних кредитів фірмами, компаніями й іншими підприємницькими структурами під державні гарантії, які можуть мати місце в ході реалізації в Україні великих інвестиційних проектів загальнодержавного значення з використанням зовнішніх запозичень. Обидві зазначені складові державних запозичень поділяються на внутрішній та зовнішній борг.

Міністерство фінансів України до державного боргу включає внутрішній борг (казначейські зобов'язання, облигації внутрішньої державної позики, заборгованість перед банківськими установами) та зовнішній і гарантований борг (заборгованість юридичних осіб, гарантом яких виступила держава). До *зовнішнього боргу держави* належить сума заборгованості країни за зовнішніми запозиченнями, яку становлять непогашені кредити та несплачені за них відсотки. *За джерелами надходження* ця заборгованість складається із:

- 1) заборгованості за позиками, наданими міжнародними фінансовими організаціями економічного розвитку;
- 2) заборгованості за позиками, наданими закордонними органами управління;
- 3) заборгованості за позиками, наданими іноземними комерційними банками;
- 4) заборгованості, що не віднесена до інших категорій.

По першій групі заборгованості кредиторами держави можуть бути міжнародні валютно-фінансові організації, регіональні банки економічного розвитку: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Міжнародна Фінансова Корпорація (МФК), Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), Лондонський клуб кредиторів, Паризький клуб.

По другій групі зовнішньої заборгованості до числа кредиторів можна віднести

уряди іноземних держав та центральні банки іноземних держав.

До третьої групи кредиторів належать: приватні банки інших країн; закордонні комерційні банки; закордонні кредитні установи з фінансового та кредитного забезпечення економічного розвитку.

Дані щодо динаміки зовнішнього державного та гарантованого державою боргу України наведені у табл. 2.

Державний борг класифікується також за термінами користування, в розрізі валют погашення та за видами відсоткових ставок.

За термінами користування зовнішня заборгованість держави умовно поділяється на:

- короткострокову (до 1 року);
- середньострокову (1–5 років);
- довгострокову (понад термін середньострокової).

За валютою погашення державний борг класифікується індивідуально в кожній країні. В Україні за цим критерієм є наступні складові державного та гарантованого державою боргу: у євро; у доларах США; СПЗ (за спеціальними правами запозичень); в українській гривні; у єнах Японії.

За видами відсоткових ставок державні боргові зобов'язання України поділяються на:

- боргові зобов'язання із плаваючою ставкою LIBOR (за цією відсотковою ставкою частка державного боргу коливається в межах від 10% до 12% від його загальних сум);
- зі ставкою рефінансування Національного банку України (до 1% державної заборгованості);
- зі ставкою казначейства США (в межах 0,1% – 0,2% державного боргу);
- зі ставками МВФ (від 27% до 29% державного боргу);
- зі ставками банків ФРН (до 1% державного боргу);

Таблиця 2

Динаміка державного та гарантованого державою зовнішнього боргу України*

Період	Зовнішній борг на кінець періоду, в млн. дол. США				Гарантований державою зовнішній борг на кінець періоду, в млн. дол. США				
	Всього	в тому числі заборгованість:			Всього, млн. дол. США	в тому числі заборгованість:			
		міжнародним організаціям економічного розвитку	закордонним органам управління	іноземним комерційним банкам		не віднесена до інших категорій	міжнародним організаціям економічного розвитку	закордонним органам управління	іноземним комерційним банкам
2005	8 704,4	2 639,3	2 362,0	0,7	3 702,4	1 409,4	23,5	580,0	957,5
2006	9 803,2	2 538,5	2 128,7	0,3	5 135,7	1 011,0	18,0	904,9	924,2
2007	10 591,7	2 483,7	1 936,4	0,0	6 171,5	665,1	11,1	1 790,3	790,8
2008	11 171,8	3 189,1	1 724,8	0,0	6 257,9	5 020,3	1,9	1 686,4	657,5
2009	17 022,7	8 486,4	1 570,5	0,0	6 965,7	6 441,1	0,0	650,6	2 532,0
2010	22 836,0	10 432,3	1 415,6	2 000,1	8 987,9	7 740,6	190,6	1 001,2	2 991,2
2011	24 507,0	10 556,5	1 341,8	2 000,1	10 608,6	7 701,5	190,6	1 580,5	3 494,9
2012	26 124,6	10 007,8	1 138,4	0,0	14 978,3	5 074,2	247,8	3 224,9	3 974,1

* Складено на основі: [11; 12; 13].

– з фіксованою ставкою (частка державного боргу становить близько 57% – 59% від загального його обсягу).

Накопичення державного боргу країни передбачає його допустимі межі, перевищення яких сигналізує про неефективну, неліквідну і неплатоспроможну економіку. В різних країнах на законодавчій основі встановлюються “порогові” рівні державного боргу, перевищення яких недопустиме і вимагає негайного впливу на систему витрачання коштів та запровадження режиму максимальної економії. Як допоміжний засіб у таких ситуаціях звертаються про фінансову допомогу до урядів інших країн, до міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світового банку, ЄБРР тощо), або приймають колективні рішення щодо солідарної відповідальності у погашенні боргів (як намагається робити сьогодні Європейський Союз).

В Україні Бюджетним кодексом (ст. 18 п. 2) встановлено, що загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) [14]. Разом з тим, у внутрішній статистиці України та у статистичних зведеннях міжнародних організацій зустрічаються різні підходи, на підставі яких отримується різне значення обчислення фактичної величини зовнішнього боргу і його частки у ВВП.

Діяльність, пов'язана з рухом коштів, отриманих у результаті зовнішніх запозичень, охоплює чотири складові щодо динаміки зовнішнього боргу, зокрема:

- 1) отримання необхідних сум;
- 2) погашення боргів;
- 3) реструктуризація заборгованості по зовнішніх запозиченнях;
- 4) обслуговування державного боргу.

Однією з головних умов надання позики є її своєчасне повернення. Держав-

ний борг повинен обслуговуватись згідно з укладеною угодою і в обумовлені терміни виплачуватись позичальником, позиція яка не потребує додаткових пояснень. Однак, оскільки позичальником виступає суверенна держава, то практично не існує необхідних механізмів її примусу до здійснення платежів. Вважається, що мотивами, які спонукали б країни розраховуватись за своїми зовнішніми боргами, можуть бути лише загроза політичної конфронтації з країною-кредитором (з конфіскацією на її території активів країни-боржника), а також припинення двосторонньої торгівлі, ембарго на поставку ключових товарів і надання приватних кредитів, а також припинення міжнародної допомоги [15, 173]. Оскільки ефективність зазначених конфронтаційних заходів є вкрай невисокою, то зростає необхідність пошуку прийнятних рішень, в тому числі засобами економічної дипломатії. Схема дипломатичного супроводу отримання та повернення зовнішніх боргів наведена на рис. 2.

Складові дипломатичного супроводу у сфері державного боргу повинні охоплювати весь комплекс необхідного інструментарію, зокрема:

- інформаційно-аналітичне забезпечення уповноважених представників з боку держави-боржника банківських установ та суб'єктів бізнесу;
- організаційно-підготовчі заходи до проведення переговорів, здійснення необхідних попередніх консультацій;
- безпосереднє проведення переговорів;
- здійснення оцінки макропоказників позичальника, в тому числі щодо платоспроможності, ліквідності, напрямів використання боргу, його впливу на національну й економічну безпеку країни.

В останньому випадку доцільно керуватись розробленою МВФ системою критеріїв та відносних оціночних показників (табл. 3).

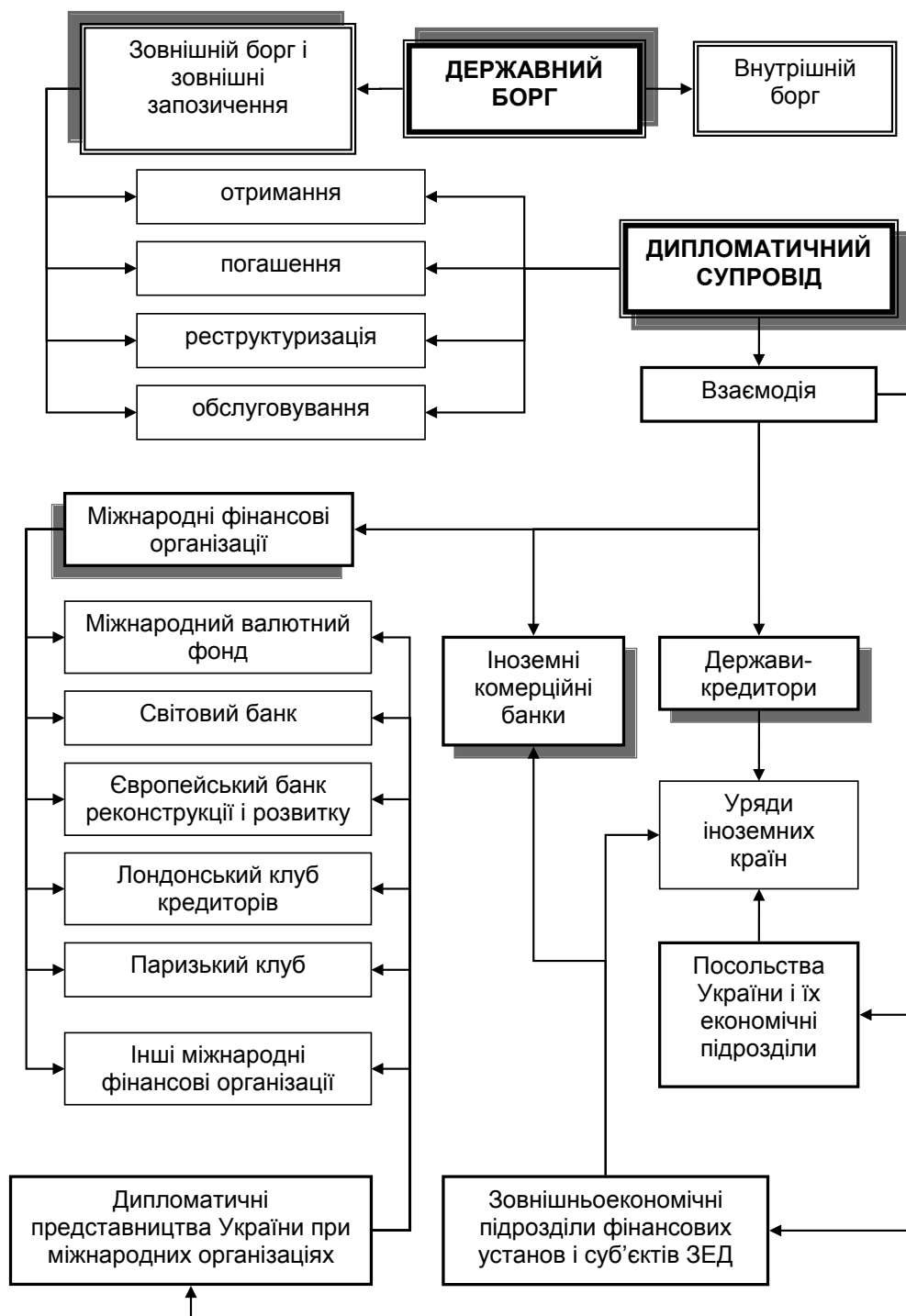

Рис. 2. Дипломатичний супровід у сфері державного боргу*

* Розроблено і побудовано автором.

Основні показники для оцінки зовнішньої заборгованості (за методикою МВФ) [16, 184–185]

	Показники	Оцінка і використання
1.	<i>Платоспроможність</i>	
1.1.	Відношення процентних платежів до надходжень від експорту	Характеризує умови зовнішнього боргу і, відповідно, тягар заборгованості.
1.2.	Відношення зовнішнього боргу до експорту	Динамічний показник, характеризує потенціал країни у сфері погашення боргу.
1.3.	Відношення зовнішнього боргу до ВВП	Описує співвідношення боргу з ресурсною базою (визначається можливість переорієнтації виробництва на випуск експортної продукції з метою розширення потенціалу погашення боргу).
1.4.	Відношення приведеної вартості боргу до експорту	Особливо важливий показник стійкості, застосовується для оцінки співвідношення тягара заборгованості з потенціалом погашення.
1.5.	Відношення приведеної вартості боргу до доходів бюджету	Важливий показник стійкості, застосовується для зіставлення тягара заборгованості з фіскальними ресурсами, наявними для її погашення.
1.6.	Відношення обслуговування боргу до експорту	Комбінований показник, відображає платоспроможність і ліквідність
2.	<i>Ліквідність</i>	
2.1.	Відношення міжнародних резервів до короткострокового боргу	Найбільш важливий окремо взятий показник, характеризує достатність резервів у країнах із значним, але не гарантованим доступом до ринку капіталу. Відношення можна прогнозувати на наступні періоди для оцінки вразливості перед кризами ліквідності в майбутньому.
2.2.	Відношення короткострокового боргу до загального непогашеного боргу	Свідчить про відносну залежність від короткострокового фінансування. При використанні поряд з показниками структури термінів погашення дозволяє вести моніторинг ризиків, пов'язаних із погашенням боргу в майбутньому.
3.	<i>Показники державного сектору у розширеному визначенні</i>	
3.1.	Відношення обслуговування боргу державного сектору в розширеному визначенні до експорту	Застосовується як показник готовності здійснювати платежі і показник трансфертного ризику.
3.2.	Відношення державного боргу у розширеному визначенні до ВВП або податкових надходжень	Показник платоспроможності державного сектору у розширеному визначенні, може обраховуватись для загального боргу або для зовнішнього боргу.
3.3.	Середній термін погашення непільгового боргу	Показник термінів погашення, вільний від систематичної погрішності під впливом тривалих термінів погашення пільгового боргу.
3.4.	Відношення боргу в іноземній валюті до сукупного боргу	Валютний борг, включно з боргом, індексованим у іноземній валюті, характеризує зміни обмінного курсу на борг.
4.	<i>Показники фінансового сектору</i>	
4.1.	Відкрита валютна позиція	Валютні активи за мінусом зобов'язань плюс чиста довга позиція в іноземній валюті по забалансових статтях. Показник валютного ризику, однак його величина, як правило, незначна через регулювання банківської діяльності.
4.2.	Невідповідність термінів погашення активів і зобов'язань в іноземній валюті	Валютні зобов'язання мінус валютні активи в процентному відношенні до цих валютних активів по заданих термінах погашення. Показник тиску на резерви центрального банку у випадку, якщо фінансовий сектор виявиться "відрізаним" від джерел фінансування в іноземній валюті.
4.3.	Валютні валові зобов'язання	Корисний показник в тій мірі, в якій активи не можуть бути використані в цілях компенсації вилучень ліквідних ресурсів.
5.	<i>Показники корпоративного сектору</i>	
5.1.	Лeverідж	Відношення номінальної (балансової) вартості боргу до власного капіталу (активи мінус боргові зобов'язання і зобов'язання за похідними фінансовими інструментами). Важливий показник надійності фінансової структури. При високому лeverіджі посилюється вразливість стосовно інших ризиків (наприклад, низької рентабельності, високого відношення короткострокового боргу до загальної заборгованості).
5.2.	Відношення процентних платежів до грошових потоків	Відношення загальних очікуваних процентних платежів до операційного грошового потоку (до сплати процентів і податків). Важливий показник, який ґрунтується на грошових потоках і характеризує загальну фінансову надійність.
5.3.	Відношення короткострокового боргу до сукупного боргу будь-якого терміну (як для всього боргу, так і для валютного боргу)	У поєднанні з лeverіджем служить показником вразливості у випадку тимчасової втрати доступу до фінансування.
5.4.	Дохід на активи (до сплати податків і процентів)	Відношення прибутку (до сплати податків і процентів) до загальних активів. Показник загальної рентабельності.
5.5.	Відношення чистого потоку в іноземній валюті до загального грошового потоку	Чистий грошовий потік в іноземній валюті: прогнозований притік іноземної валюти мінус прогнозований відтік іноземної валюти. Важливий показник незастрахованого валютного ризику.
5.6.	Відношення чистого боргу в іноземній валюті до власного капіталу	Чистий борг в іноземній валюті: різниця між борговими зобов'язаннями і активами в іноземній валюті. Власний капітал: активи мінус боргові зобов'язання і чисті зобов'язання за похідними фінансовими інструментами. Показник впливу змін обмінного курсу на баланс.

Залежно від виду зовнішнього боргу передбачаються різні механізми його погашення, однак у будь-якому випадку важливо сплатити основну суму кредиту і погасити відсотки за користування ним. У випадку, коли кошти отримані державою під державні цінні папери (в Україні це облігації внутрішньої та зовнішньої державної позики), погашення кредиту відбувається шляхом їх викупу. В останньому випадку важливо не порушити чинні правила кредитування. Так, зокрема, Паризьким клубом кредиторів заборонено прямий викуп боржником своїх цінних паперів на відкритому ринку.

В міжнародній практиці періодично виникають ситуації, коли країна виявляється неспроможною погасити всю суму заборгованості або її частину. В таких випадках включаються у дію уповноважені державою представники економічної дипломатії із завданням досягнути домовленості про реструктуризацію боргу, його капіталізацію або конверсію.

Реструктуризація боргу здійснюється в частині основного тіла боргу, відсотків за ним або щодо сукупної суми запозичень шляхом пошуку компромісного варіанта, який задовольнив би усі сторони. Основними різновидами реструктуризації є:

- 1) пролонгація (продовження терміну сплати кредиту);
- 2) оформлення нової угоди про кредитування із зміною умов;
- 3) мораторій на сплату відсотків або передбаченої частини основного боргу на визначений період;
- 4) конверсія усього боргу або визначеної його частини в програму допомоги або в нові боргові зобов'язання;
- 5) капіталізація боргу – обмін зовнішнього боргу на власність (акціонерний капітал) державних підприємств, надання корпоративних преференцій тощо.

Однак у таких випадках за будь-яких умов відбувається зниження кредитних рей-

тингів держави, що негативно позначається на подальших її можливостях залучати додаткові зовнішні кредити. В контексті економічної безпеки загрозу для країни становить і залежність від інших держав, їх об'єднань чи юридичних осіб-кредиторів. Саме тому відповідні центральні структури державної виконавчої влади та центральні фінансово-кредитні установи повинні здійснювати постійний моніторинг стану зовнішньої заборгованості, своєчасно вдаватися до заходів недопущення прострочення термінів платежів, контролювати та, в разі потреби, оперативно знаходити можливості щодо мінімізації негативних наслідків від порушення термінів сплати зовнішнього державного боргу.

Як свідчить практика, у більшості випадків в ході розгляду (на вищих рівнях державної виконавчої влади в Україні) ситуації із зовнішнім боргом головна увага приділяється переважно боргу сектору загального державного управління і значно менше гарантованим державою боргам та ігноруються корпоративні борги. В результаті мають місце непоодинокі факти порушень українською стороною міжнародних кредитних угод. Так, до цього часу не врегульовано проблеми погашення заборгованості України перед ФРН за Ямбурзькими угодами (з 90-х рр. минулого століття); не повернено "Баварському іпотечному об'єднаному банку АТ" ("HVB AG") простроченої станом на кінець 1997 р. заборгованості ВАТ "Оріана" за гарантованими кредитами (в перерахунку в євро) обсягом 19 млн. євро; не повернено коштів за простроченою на кінець 2003 р. гарантованою заборгованістю НВО "Реле та автоматика" німецькій компанії "Varex&Co. GmbH" в сумі 73,9 млн. євро. Неналежна увага на державному рівні до боргів системоутворюючих суб'єктів української економіки призводить до різкого зростання боргових зобов'язань в іноземній валюті, що

створює реальні загрози для національної та економічної безпеки країни.

З огляду на вищезазначене, у взаємодії уповноважених державних інституцій та представників економічної дипломатії щодо управління державним боргом, особливо в частині його зовнішньої складової, необхідно брати до уваги такі головні правила формування та управління зовнішньою заборгованістю України:

- 1) врегулювання зовнішньої заборгованості повинно мати системний характер і здійснюватись у межах загальної фінансової стратегії держави;
- 2) залучення зовнішніх запозичень має здійснюватись тільки з метою структурного реформування економіки України (в інших випадках використання коштів для оперативних або "разових" завдань призведе тільки до короткотривалого ефекту і в подальшому матиме ще більший негативний результат);
- 3) пріоритет слід надавати залученню інвестиційних ресурсів;
- 4) з метою мінімізації зовнішнього впливу на державу з боку кредиторів доцільно диверсифікувати джерела залучення зовнішніх запозичень і кредиторів;
- 5) потенціал державної управлінської системи необхідно спрямувати на оптимізацію характеру витрачання державних коштів, контролю за їх раціональністю.

З урахуванням таких засад державна політика оптимізації, врегулювання та своєчасного погашення зовнішньої заборгованості, як однієї зі складових забезпечення економічної незалежності України, буде приносити бажаний позитивний результат.

Література

1. Dieckheuer, Gustav: *Internationale Wirtschaftsbeziehungen / von Gustav Dieckheuer. – 5., volls. überarb. Aufl. – München; Wien; Oldenburg, 2001. – 575 s.*
2. *Статистика внешнего долга. Руководство для составителей и пользователей. [Washington, D.C.]: Международный Валютный Фонд, 2003. – 350 с.*
3. *Статистика внешнего долга. Руководство для составителей и пользователей. [Washington, D.C.]: Международный Валютный Фонд, 2003. – 350 с.*
4. *Основні соціально-економічні показники. - www.bank.gov.ua/Fin_ryn/ of_kurs.html; Зовнішній борг України. - www.bank.gov.ua/doccatalog/document?itd =63734*
5. Федякина Л.Н. *Международные финансы. – СПб.: Питер, 2005. – 560 с.*
6. *Міжнародні фінанси: Підручник / О. І. Рогач, А. С. Філіпенко, Т. С. Шамет та ін.; За ред. О. І. Рогача. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.*
7. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2079rank.html*
8. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html*
9. Киреев А. П. *Международная экономика. В 2-х ч. – Ч. II. – М.: Международные отношения, 2003. – 484 с.*
10. *Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51.*
11. *Державний та гарантований державою борг України за останні 5 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua/file/link/283759/file/debt_31.12.2010.pdf ;*
12. *Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua/file/link/325766/file/dborg1.pdf;*
13. *Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua/file/link/363207/file/31.12.2012n.pdf*
14. *Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51.*
15. Киреев А. П. *Международная экономика. В 2-х ч. – Ч. II. – М.: Международные отношения, 2003. – 484 с.*
16. *Статистика внешнего долга. Руководство для составителей и пользователей. [Washington, D.C.]: Международный Валютный Фонд, 2003. – 350 с.*